

ХРОНІКА ТА ІНФОРМАЦІЯ

IV–V Всеукраїнські семінари “Українофобія як явище та політтехнологія”

17 травня 2013 р. у конференц-залі НТШ (Львів, вул. Винниченка, 24, 3-й поверх) відбулися IV–V Всеукраїнські семінари “Українофобія як явище та політтехнологія” на теми: “Розстріли українців на карпатських перевалах у березні 1939 року: невідомий злочин” і “Міфи навколо українсько-польського конфлікту на Волині як українофобські технології”. Наукові заходи провели Комісія спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін та Історична комісія Наукового товариства імені Тараса Шевченка; Центр незалежних історичних студій; Громадянська ініціатива “Український національно-державний обов’язок”; філологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка; Всеукраїнська асоціація викладачів української мови і літератури; Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства імені Михайла Грушевського НАН України. У роботі семінарів узяло участь чимало українських науковців зі Львова, Луцька, Рівного і Києва.

IV Всеукраїнський семінар “Українофобія як явище та політтехнологія” на тему “Розстріли українців на карпатських перевалах у березні 1939 року: невідомий злочин”

На засіданні IV Всеукраїнського семінару з доповідями виступили доктор історичних наук, професор Юрій Сливка “Події в Карпатській Україні: міжнародно-правовий аспект”, кандидат історичних наук Олександр Пагіря “Польська сторінка терору в Карпатській Україні (1938–1939 рр.)” та кандидат історичних наук, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка Ярослав Онищук “Пошуково-ексгумаційні дослідження поховань стрільців Карпатської Січі на Верецькому перевалі”.

Доктор історичних наук, професор Юрій Сливка у своїй доповіді розглянув міжнародно-правовий аспект подій у Карпатській Україні. За його словами, події кінця 1938 – початку 1939 рр. засвідчили ключове значення України у зовнішньополітичних планах не лише Німеччини, а й інших країн Центральної Західної та Східної Європи, зокрема Польщі, Румунії, Угорщини, Англії, Франції та СРСР. Стало очевидним, що без вирішення українського питання, що мало б привести до створення незалежної соборної України, важко було досягти миру в Європі та стабілізувати міжнародні відносини. Однак, політичні кола Німеччини не збиралися створювати ще одну незалежну державу. Натомість українське питання було використано тільки у своїх інтересах. З одного боку Німеччина на державно-урядовому рівні, у пресі підтримала розголос щодо карпато-української держави та її можливого перетворення на ядро для відновлення соборної України. З другого завдяки українському питанню Німеччина розподілила Чехословаччину та підпорядкувала своєму впливові Угорщину, Польщу, Румунію, інтереси яких безпосередньо зачіпало існування Карпатської України. Фактично це був крок до початку Другої світової війни.

Кандидат історичних наук Олександр Пагіря наголосив на тому, що у період існування автономної Підкарпатської Русі (Карпатської України) 1938–1939 рр. другі відділи польського та угорського генштабів координували між собою засилання на територію Закарпаття терористичних і диверсійних груп для здійснення актів саботажу, пошкодження ліній сполучень (мостів, пошти, телеграфу, залізниці, автошляхів), убивства представників місцевих органів влади, чеських жандармів, прикордонників, військових, поширення антиукраїнської пропаганди та підготовки ґрунту для прилучення території краю до Угорщини. Зі сторони Польщі було реалізовано диверсійну операцію “Лом”. Вона охоплювала північні округи Карпатської України. В результаті операції “Лом”, за словами доповідача, у жовтні–грудні 1938 р. польськими диверсантами було знищено або пошкоджено один залізничний і 12 автошляхових мостів, одну греблю, телефонний комутатор і будинок пошти, у 27 місцях пошкоджено телефонні лінії, 23 особи вбито, 15 поранено, 20 захоплено у полон. За оцінкою чеських прикордонних служб польські диверсійні та бойові акції на території Підкарпатської Русі у 1938 р. були значно результативнішими за угорські. Після початку угорської інвазії в Карпатську Україну польська сторона вдалася до посилення свого південного кордону в Карпатах з метою не

допустити проникнення відділів Карпатської Січі на територію Галичини та у разі потреби провести пацифікаційну акцію проти місцевого населення у прикордонній смузі. На думку Олександра Пагірі, після окупації угорською армією території Карпатської України частину захоплених у полон січовиків-галичан за домовленістю з польською стороною угорські військові та жандарми передали Польщі. 17 березня 1939 р. їх під угорським військовим конвоем у складі 7–8 колон по 70–80 осіб перевели із таборів у Кривій та Тячеві до польського кордону, де передали польським прикордонникам. 18 березня 1939 р. у двох місцях на Верецькому перевалі за 1,5–2 км від лінії кордону (над селами Нова Розтока і Верб'яж та між Петросовцею, Жупанами й Лазами) польські спеціальні підрозділи розстріляли близько 500–600 галичан-січовиків. Інша група галичан (30–40 осіб) була розстріляна польськими прикордонниками та угорськими солдатами, жандармами і терористами на Татарському перевалі поблизу Ясіня 23 березня 1939 р.

Кандидат історичних наук, доцент Ярослав Онищук доповів про результати пошуково-ексгумаційних досліджень поховань стрільців Карпатської Січі на Верецькому та Татарському перевалах. Ця робота проводиться вже декілька останніх років. За цей час вдалося дослідити декілька поховань січовиків. Перше таке поховання в кількості 10 осіб було виявлено в листопаді 2008 р. в околиці с. Верб'яж Воловецького району Закарпатської області. Ярослав Онищук зазначив, що про належність останків до подій 1939 р. свідчать залишки взуття, одностроїв, одягу, побутові речі тощо. Проведені пошуково-ексгумаційні дослідження Ярославом Онищуком засвідчили те, що вояків Карпатської Січі було розстріляно на перевалах у 1939 р.

Завдяки головному доктору історичних наук Андрієві Гречилу учасникам семінару вдалося дійти таких попередніх висновків:

“У березні 1939 р. після того, як хортистська Угорщина захопила Карпатську Україну, групу галичан, які потрапили в угорський полон, було передано польським прикордонникам. У мирний час громадян Польщі, які не вели проти цієї держави жодних бойових дій, без суду і слідства було розстріляно лише через їхню національну належність.

Свідчення сучасників, опубліковані відразу після цієї події, подають загальну кількість убитих українців від 600 до 800 осіб. Проведені впродовж останніх років археологічно-ексгумаційні роботи підтверджують факт скоєного злочину в 1939 році. Активну участь і координацію цих дій проводили як польські урядові структури, так і консульські представництва Польщі в різних країнах, що вказує на сплановану й узгоджену акцію.

Прихований і замовчуваний злочин проти людяності, скоєний у мирний час, є аналогічним за своїм складом до масових розстрілів польських офіцерів у Катині 1940 р., однак досі залишається малодослідженим і не засудженим.

Тому перед науковцями та владними структурами стоять такі завдання:

1) всебічно вивчити обставини цих подій, із залученням усіх можливих документів, які зберігаються в Угорщині, Чехії, Польщі, Росії.

2) дати політичну оцінку цим злочинним діям;

3) встановити імена жертв злочинів, скоєних 1939 року на карпатських перевалах, активізувати роботу над створенням Книги пам'яті Карпатської України;

4) продовжити археологічно-пошукові роботи та належно перепоховати знайдені рештки;

5) увічнити пам'ять загиблих українців, створити меморіали на Верецькому і Яблуницькому (Татарському) перевалах”.

V Всеукраїнський семінар “Українофобія як явище та політтехнологія” на тему “Міфи навколо українсько-польського конфлікту на Волині як українофобські технології”

На семінарі з доповідями виступили громадський діяч, здобувач Центру досліджень українсько-польських відносин Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України Іван Пусько “Застосування методик усної історії для верифікації свідчень про події українсько-польського протистояння на Волині 1943–1944 рр.”, молодший науковий співробітник сектору дослідження українського національного руху ХХ ст. Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України Роман Грицьків “Українсько-польське протистояння 1939–1947 рр.: проблема наукового та суспільного осмислення”. Тези доповідей “Українсько-польський конфлікт 1942–1945 рр.: витоки, хід, втрати” доктора історичних наук, професора кафедри новітньої історії України Київського національного університету ім. Т. Шевченка Івана Патриляка виголосив кандидат історичних наук Андрій Сова, завідувач відділу Інституту дослідів Волині Рівненського обласного краєзнавчого музею “Чи відавав Дмитро Клячківський-“Клим Савур” наказ 1943 року про нищення польського населення на Волині?” Ігоря Марчука доктор історичних наук Андрій Гречило. Після обговорення учасники семінару дійшли таких попередніх висновків:

“Ініціатива польських політиків щодо проекту ухвали Сейму Польщі про українсько-польський конфлікт на Волині та істерія, піднята навколо цих питань у польських ЗМІ, не має на меті увіковічення

пам'яті жертв конфлікту, а є звичайною українофобською технологією, яка сіє міжнаціональну ворожнечу та не сприяє добросусідським взаєминам України та Польщі. Історія підмінюється політикою. Намагання однобоко потрактувати розвиток українсько-польського конфлікту на Волині під час Другої світової війни, перекласти всю провину виключно на українську сторону і трактувати цей конфлікт як односторонню етнічну чистку насправді має на меті приховати аналогічні дії з польського боку.

Нові об'єктивні дослідження показують, що насправді неспростовними є такі факти:

– проведення на Волині етнічних чисток щодо українців з боку різних польських воєнізованих формувань та польської поліції (шуцманів), у яких брало участь не лише польське цивільне населення, а й римо-католицьке духовництво;

– колаборація поляків з німецьким окупаційним режимом, у тому числі участь у складі поліційних з'єднань для винищення не лише українців, а й чехів, євреїв, поляків зі змішаних сімей, які відмовлялися брати участь у братовбивчій війні;

– втрати з українського боку від злочинних дій поляків були значними та становлять кілька десятків тисяч жертв. Натомість у польській історіографії завищені в десятки разів цифри поляків та занижено кількість жертв поміж українців.

Через маніпулювання фактами здійснюється спроба вирвати події волинського конфлікту з контексту загальної ситуації в часі Другої світової війни, потрактувати діяльність УПА як виключно антипольської акції, свідомо замовчується її боротьба з німецьким та радянським режимами за незалежність України, а разом з тим фактично заперечується право українців на власну державність.

Роздмухування цієї проблеми виносить на перший план українсько-польське протистояння, залишаючи в тіні участь основних тодішніх і сучасних гравців – Росії та Німеччини. Знову формується українофобне об'єднання, а знаряддям у цій грі роблять Польщу і польське суспільство.

Завданням для українських істориків є не штучна політизація проблеми, а продовження всебічних досліджень над важкими питаннями”.

Зазначимо, що доповіді учасників двох семінарів заплановано опублікувати окремими виданнями.

Андрій Сова